

Kritika

PhDr. Petr Nesvadba, CSc.

Každý ji známe. Setkáváme se s ní neustále a – alespoň občas – ji i sami provozujeme. Jedná se o činnost, která je (zvláště v Čechách) velmi oblíbená. Tedy samozřejmě pouze potud, probíhá-li jaksí ve směru od nás k někomu jinému; v takových případech je totiž nepochybně spravedlivá, věcná, konstruktivní a potřebná. Je-li ovšem adresována nám samým, nebývá vítána, neboť je zcela nepochybně nespravedlivá, osobní, destruktivní a nepotřebná.

Kritika je všude. Ve veřejném prostoru i v soukromí našich rodin. Probíhá nepřetržitě, od rána do noci. Týká se všeho a všech, nikdo jí není ušetřen. Někdy až nabývá podoby populární sportovní disciplíny. Pokud jde o její zdroje, nemusejí být – na rozdíl od vědeckého sdělení či článku v odborném časopise – vlastně téměř žádné, stačí subjektivní pocit (čím více emocionálně zabarvený, tím lépe). S její legitimitou ani s jejími důsledky si kritizující zpravidla hlavu nelámou, stejně jako si příjemci zhusta nehodlají ani připustit, zda nemá racionální jádro a nebylo by tedy moudré se nad ní alespoň zamyslet.

Rád bych se přimluvil za pozitivnější, ba vlídnější chápání kritiky. Vždyť co je vlastně obsahem tohoto pojmu? „Kritika“ je odvozena od řeckého „**krinein**“, které znamená „rozlišování“, „posuzování“. Výrazem „**techné kritiké**“ se již v době antického Řecka rozuměla velmi specifická duševní činnost, totiž činnost diferencující a v závislosti na tom i posuzující, hodnotící, oceňující.

Není právě tato činnost jedním z nejvýraznějších atributů lidského myšlení? Neznamená vůbec samo „myšlení“ především kritický – tj. rozlišující – přístup ke světu, věcem, lidem, životním situacím i k sobě samému? Ano, „být kritický“ vskutku v první řadě znamená **mít odstup, nechápat věci zjednodušeně, nýbrž naopak – v jejich vnitřní složitosti, v souvislostech, vztazích, s maximálním porozuměním jejich předpokladům a důsledkům**. Nejvýrazněji se tento nárok uplatňuje v myšlení **vědeckém**; bez vnitřního rozměru kritičnosti by se vlastně o „cestu k vědění“ ani nejednalo! Například každý historik důvěrně zná, jak složitými metodologickými postupy je nezbytné uplatňovat tzv. kritiku historických pramenů, aby výsledkem jejich posouzení, analýzy a interpretace bylo skutečné „vědění“, nikoli pouhá sumarizace historikových představ, nahodilých zobecnění, pocitů a dojmů.

Ani v **běžném, každodenním myšlení** neměl by však chybět kritický přístup, nemá-li tento způsob „zmočňování se světa“ ustrnout do podoby banalizace, prvoplánovosti, schématického posuzování a hodnocení. Zdaleka nejde jen o to, že nekritický člověk nevidí svět dostatečně „košatě“ a „barevně“; jde i (nebo hlavně?) o to, že člověk, postrádající schopnost intelektuálního odstupu a diferencovanějšího posuzování, stává se velice snadnou „kořistí“ všemožných **populistů, demagogů a manipulátorů**, ať již ze sféry reklamy, politiky či ze sfér ostatních. A je-li pravdou, že jedním z klíčových předpokladů fungování **demokratické společnosti** je samostatně uvažující a konající občan, pak bychom neměli výchovu ke kritickému myšlení rozhodně podceňovat!

Všude kolem sebe slyšíme, že lidi (a zejména ty mladé) je třeba vést ke kritickému myšlení. Činíme tak ale doopravdy? Nepředkládáme dětem ve škole často jen fakta k „naučení“, místo toho, abychom je vedli k jejich kritické reflexi? A co v politice a ve veřejném prostoru vůbec? A v rodinách? Nepřipisujeme začasť kritice rozměr osobní urážky a neprahne po banální chvále? Skutečným protipólem kritiky není ovšem chvála, nýbrž nekritičnost. A té vidím kolem sebe, žel Bohu, až příliš.